

3. Іваненко Г.В. Деякі проблеми сучасного конституціоналізму в Україні. // Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць. – Одеса, 2002. – Вип. 13. – С. 693-697.

4. Пігенко В. Парламентська більшість і коаліції у демократичних країнах Заходу // <http://www.rada.gov.ua/LIBRARY/catalog/analit/pigenko.htm>

5. Добродумов П. Про реформу політичної системи України // Право України. – 2003. – № 5. – С. 22.

6. Баймуратов М. О., Сліденко І. Д. Формування парламенту України: до пошуку оптимальної виборчої системи // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – К., 2009. – Вип. 44. – С. 168.

7. Петришин О., Протасова В. Конституційна форма державного правління: до пошуку оптимальної моделі в Україні // Вісник Академії правових наук України. – 2008. – № 3 (54). – С. 61.

Науковий керівник: *О.Б. Ковальчук, к. ю. н., доцент кафедри конституційного та міжнародного права ІНПП Національного університету «Львівська політехніка»*

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ОСОБИ НА ПРАВОВУ ДОПОМОГУ

Лазурко О. Б.

магістр історичного факультету

Львівського національного університету

імені Івана Франка

Відповідно до ч. 2 ст. 3 Конституції України «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави» [1]. Одним, із визначальних обов'язків нашої держави є забезпечення умов і можливостей реалізації права людини і громадянина на правову допомогу.

Стаття 59 Конституції України проголошує, що «кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура» [1].

Забезпечення права особи на правову допомогу покладається на Україну через ратифіковані міжнародно-правові договори.

Відповідно до ч. 1 ст. 11 Загальної декларації прав людини 1948 р. «кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту» [2].

Право на правову допомогу, передбачене п. 3 (с) ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р.: «Кожний обвинувачений у скоєнні кримінального злочину має право захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або - за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника - одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя» [3]. Аналогічна норма закріплена у п. 4 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р.

Таким чином, конституційна гарантія права особи на правову допомогу в цілому відповідає положенням міжнародно-правових актів. Однак, на практиці мають місце випадки неоднакового розуміння цієї конституційної норми, що підтверджується рішеннями Конституційного Суду України.

Перше офіційне тлумачення ст. 59 Конституційний Суд України надав у справі про право вільного вибору захисника, за зверненням громадянина Солдатова Г. І. 16 листопада 2000 р. У цій справі вирішувалось питання чи може допускатись, як захисник працівник приватної юридичної фірми, з якою він уклав угоду-доручення на представництво його інтересів у кримінальній справі, в якого не має свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю. Конституційний Суд України зазначив, що конституційний припис «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» (ч.1 ст. 59 Конституції України) за своїм змістом є загальним і стосується не лише підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного, а й інших фізичних осіб, яким гарантується право вільного вибору захисника з метою

захисту своїх прав та законних інтересів, що виникають з цивільних, трудових, сімейних, адміністративних та інших правовідносин, а не тільки з кримінальних [5]. Окрім того, про загальність і невизначеність даного положення свідчить юридична норма ч. 2 ст. 63 Конституції України, де передбачено право підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного на захист.

Виходячи з міжнародно-правових актів, Конституційний Суд України наголосив, що «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» слід розуміти, як конституційне право підозрюваного, обвинуваченого і підсудного при захисті від обвинувачення та особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, з метою отримання правової допомоги вибрати захисником своїх прав особу, яка є фахівцем у галузі права і за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Допуск приватно практикуючого юриста, який займається наданням правової допомоги особисто або за дорученням юридичної особи, як захисника ніяк не порушує право підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного на захист [5].

Що стосується ч. 2 ст. 59 Конституції України про те, що «для забезпечення права на захист від обвинувачення... в Україні діє адвокатура», - це одна із конституційних гарантій, що надає підозрюваному, обвинуваченому і підсудному можливість реалізувати своє право вільно вибрати захисником у кримінальному судочинстві адвоката - особу, яка має право на заняття адвокатською діяльністю [5].

Друге офіційне тлумачення ст. 59 Конституції України Конституційний Суд України видав 30 вересня 2009 р., у рішенні по справі, про право на правову допомогу за зверненням Голованя І. В., яке стосувалося питання чи має громадянин право на правову допомогу адвоката під час допиту його як свідка або у разі виклику для надання пояснень до державних органів та чи є це право однією з конституційних гарантій, що надає громадянину можливість вільно обирати своїм представником або захисником у будь-яких державних органах адвоката – особу, яка має свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю.

За результатами розгляду справи Конституційний Суд відмітив, що під поняттям «кожен», слід розуміти, всіх без винятку осіб – громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України. Крім того, дана юридична норма є гарантована державою можливість будь-якій особі незалежно від характеру її правовідносин з державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами вільно, без неправомірних обмежень отримувати допомогу з юридичних питань в обсязі і формах, як вона того потребує [6].

Конституційне право кожного на правову допомогу за своєю суттю є однією з юридичних (правових) гарантій реалізації, захисту та охорони інших прав і свобод людини і громадянина, і в цьому і полягає його соціальна значущість [6]. Це право в жодному випадку не може бути обмежено (ст. 64 Конституції України), воно є нормою прямої дії, і випадках, коли це право не передбачене іншими нормативно-правовими актами, воно повинно гарантуватися особі, бо Конституція України, має найвищу юридичну силу.

Правову конструкцію «для ... надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура» треба розуміти так, що особа під час допиту її як свідка в органах дізнання, досудового слідства чи дачі пояснень у правовідносинах з цими та іншими державними органами має право на правову (юридичну) допомогу від обраної за власним бажанням особи в статусі адвоката, що не виключає можливості отримання такої допомоги від іншої особи, якщо законами України щодо цього не встановлено обмежень [6].

За умови існування вже двох офіційних тлумачень даної статті на практиці до тепер виникають певні суперечності, щодо питань обрання саме суб'єкта надання правової допомоги та відшкодування судових витрат за надані послуги. Зокрема, звернення Приватного малого підприємства - фірми «Максима» до Конституційного Суду України в 2013 р., стосувалося питання, неоднозначного застосування ч. 1 ст. 59 Конституції України щодо права кожного на правову допомогу та на вільний вибір захисника своїх прав, що має наслідком, відмову у

відшкодуванні в господарському суді судових витрат на юридичні послуги, надані не адвокатом, а іншим фахівцем у галузі права, і призвело до порушення конституційного права на правову допомогу та обмеження конституційного права на вільний вибір захисника [7].

Конституційний Суд України у своєму рішенні вказав, що у контексті ст. 59 Конституції України, до складу судових витрат на юридичні послуги, які підлягають відшкодуванню юридичній особі у господарському судочинстві, належать суми, сплачені такою особою, якщо інше не передбачено законом, лише за послуги адвоката [7].

Оскільки, у ст. 55 Конституції України передбачається, що «кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна» [1], постає актуальним проаналізувати практику рішень Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), щодо звернень громадян України з порушенням права на правову допомогу.

На порушенням права на правову допомогу ЄСПЛ вказав у справах Яременко проти України») [11], Балицький проти України) [8], Єрохін проти України) [10]. Розглядаючи дані категорії справ ЄСПЛ наголосив, що встановлені його практикою принципи, відповідно до яких право кожного обвинуваченого у вчиненні злочину на ефективний захист його інтересів, у разі необхідності – призначеним державою захисником, хоча й не абсолютне, є однією з основних ознак справедливого судового розгляду. Як правило, підозрюваному доступ до захисника повинен надаватись з його першого допиту міліцією, якщо тільки з огляду на конкретні обставини кожної справи не впливає, що для обмеження цього права існували вагомні причини. Право особи на захист буде в принципі непоправно порушено, якщо викривальні показання, отримані під час допиту правоохоронними органами без доступу до захисника, використовуватимуться з метою її засудження. Хоча обвинувачений у кримінальному провадженні може за різних обставин відмовитися від свого права на захист його інтересів, така відмова не може суперечити будь-якому важливому суспільному інтересу, повинна бути однозначною

встановлена, та має супроводжуватись мінімальними гарантіями, що відповідають важливості такої відмови (Справа Смірнов проти України) [9].

Отже, право особи на правову допомогу є одним із невід'ємним прав людини та громадянина нашої держави і виступає своєрідною гарантією щодо захисту всіх інших прав. Однак, в Україні це право часто порушується, про що свідчить практика рішень ЄСПЛ. Для удосконалення гарантій цього конституційного права, необхідно закріпити його в усіх процесуальних кодексах і на практиці використовувати міжнародний досвід.

1. Конституція України : Верховна Рада України; Конституція, Закон від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Загальна декларація прав людини (рос/укр) ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10 грудня 1948 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 4 листопада 1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16 грудня 1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова [...] Конституційний Суд; Рішення від 16.11.2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00/para54#n54>.

6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря [...] Конституційний Суд; Рішення від 30.09.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09/para54#n54>.

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Приватного малого підприємства [...] Конституційний Суд; Рішення від 11.07.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-13>.

8. Рішення ЄСПЛ у справі «Балицький проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/19618>.

9. Рішення ЄСПЛ у справі «Смірнов проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/19618>.

10. Рішення ЄСПЛ у справі «Єрохіна проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/19618>.

11. Рішення ЄСПЛ у справі «Яременко проти України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/19618>.